

Wie een twintigtal jaren geleden Doetinchem naderde vanuit Montferland, werd getroffen door het armzalig restant van de Doetinchemse windmolens, de ontweekte molenromp aan de IJsselkade.

Gelukkig is daar sinds 1965 verandering in gekomen, zodat thans de oude walmolen weer in volle luister prijkt aan de oever van de Oude IJssel.

Ruim honderd jaar geleden waren er echter wel acht molens, die hun wieken deden draaien op de wind. Wat een beeld van levendigheid zal dit geweest zijn en hoeveel mooier en „schoner” waren die oude „industriën” die niet met damp en rook de atmosfeer beederven.

We zullen al deze oude molens van Doetinchem de revue laten passeren en een ogenblik stilstaan bij het wel en wee van de door wind en water aangedreven maalderijen en stellen ons voor te beginnen met de waterradmolens. Deze hebben namelijk de oudste papieren en werden in de negende eeuw reeds in onze landstreken gebruikt, terwijl de eerste windmolens daarentegen pas tegen het einde van de dertiende eeuw op het toneel verschenen. Geven we dus de oudste vorm van molen de eer die hem toekomt dan wil dit geenszins zeggen dat in Doetinchem hun verschijning zo vroeg is opgetreden als in het algemeen gebruikelijk. Neen, de Doetinchemse waterradmolen, althans de eerste van de twee, komt pas in 1230 op het tapijt.

De waterradmolens

Otto II, graaf van Gelre en Zutphen, heeft in 1230 in overleg met de burgers van Doetinchem, Zutphen en Arnhem de dinsdagse weekmarkt te Doesburg

naam „Hap” of „Haep”, een oude spelling voor „Hoop”, een benaming die nog door verscheidene huidige molens gedragen wordt. Deze molen lag dus in de Oude IJssel, het water van dit riviertje dreef het waterrad aan. Waar het verval vrij gering is in deze rivier zal vermoedelijk een onder-slagrad aanwezig zijn geweest, het water viel dus niet van boven op het rad doch stroomde er aan de onder-zijde tegen aan! De naam De Hoop is later overgegaan op de omgeving van het Wijnbergse kerkje en wordt thans nog gevoerd door de nieuwe Doetinchemse woonwijk aldaar en heeft dus eeuwenlang stand gehouden. Steeds was de daar liggende molen bekend onder de naam „Haepsche molen”, later ook „Homoetse molen”, naar Hendrik van Homoet, die ermee beleend werd. De waterradmolen is op zekere tijd verdwenen, wanneer is niet bekend, en ervoor in de plaats kwam een windmolen. Wel is het oeroude houtwerk van de waterradmolen teruggevonden en wel een vijftigtal jaren geleden toen de Oude IJssel werd ver-graven. Door deze vergraving kwam de plaats van de molen die oorspronkelijk aan de rechteroever lag, de Doetinchemse zijde, aan de linkeroever van de rivier. De molen bevond zich ongeveer ter plaatse van het Overslagbedrijf in Wijnbergen, tussen de tegenwoor-dige loop van de IJssel en de Wijnberg-seweg.

Een tweede waterradmolen, de latere stads-waterradmolen, lag aan de uitmon-ding van de Slinge, Deze beek stroom-de vroeger door de stad, kruiste de Kapoeniestraat en viel even beneden de IJsselbrug in de Oude IJssel. Op een kaart van Slichtenhorst (1654) wordt deze watermolen getekend. Ds. K. H. Greven schreef in 1829 nog dat het

Walmolen circa 1915, dus met ontweekte romp, collectie Stork

water van de Slinge aldaar „de stads-waterradmolen deed omgaan”. De herinnering aan deze molen is verdwenen en hij zal dan ook niet lang na 1829 zijn afgebroken.

De windmolens

1. De Haepsche of Homoetse molen

Om nu zo logisch mogelijk voort te bouwen gaan we in vervolg op de waterradmolens verder met de Haepsche of Homoetse molen waarvan hier-voor als waterradmolen reeds melding werd gemaakt. Zoals gezegd is niet be-kend wanneer de watermolen werd vervangen door de windmolen. De (water)molen was dus door de stad opgedragen aan de Gelderse graaf. In 1430 blijkt Stepharea van Wisch, vrouw van Hendrik van Homoet, er-mede beleend te zijn.

Op 9 mei 1431 wordt Steven van Wisch met het slot Terborg en allerlei andere goederen beleend door de hertog van Gelre, alsmede met het goed ter Hape met de molen. (Leenregister, Kwartier van Zutphen, no. 164).

In 1486, volgens het Gelderse Leen-register op 14 april, volgens een oor-konde in het Archief Huis Bergh op 18 mei, droeg Hendrik van Homoet de molen op aan graaf Oswald van Bergh. Deze werd er vervolgens mede beleend door Maximiliaan van Oostenrijk, die toen in deze gewesten de lakens uit-deelde en hij vergunde Oswald de hof en de molen ter Haep weer te voegen bij het leengoed Terborg, waarvan het tevoren door de heer Van Ghemen van af was gesplitst. De heer Van Ghemen was Maximiliaan's stadhouder en drost van Zutphen. Graaf Willem van Bergh verkocht er op 28 april 1562 een rente uit van 60 gulden Brabants per jaar aan Cornelis van Delen, landdrost van Bergh, ook lazen we dat in 1502 Berghse soldaten op de molen lagen en één van hen, zekere Arnt Piper, acht ossen gestolen had die aan de Emme-riksche burgers toebehoorden. (Arch. Huis Bergh, Reg. 425, 1275, 1280, 1291, 2935 en Br. 2198).

Deze molen, de latere windmolen dan, stond er nog tot kort voor de vergra-

10

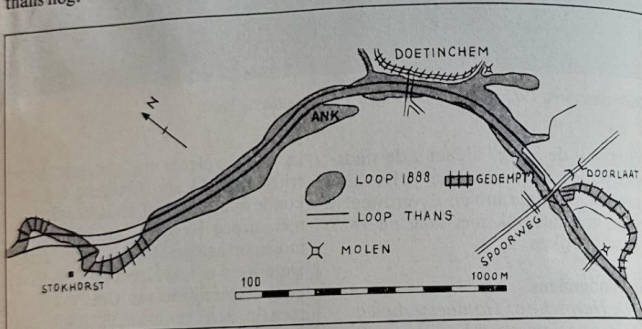
11

ving van de Oude IJssel, omstreeks 30 jaar geleden en was toen een achtkante bovenkruier met een stelling, op een stenen onderstuk, de romp gedekt met riet. Hij was als korenmolen in gebruik en de laatste molenaar was zekere Kleve.

2. De molen van Becking
Deze molen is de enige die nog bestaat. Uit de plattegrond van Doetinchem door Slichtenhorst (1654) blijkt dat er toen, dus drie eeuwen geleden, al een molen stond op de zuidoostelijke hoek van de stadswal, een standermolen uiteraard zoals in die tijd gebruikelijk was. Later is er een stenen bovenkruier met stelling voor in de plaats gekomen, met rieten kap, en deze molen staat er thans nog.

In de zestig jaren werd besloten de walmolen te slopen, omdat omstreeks 1910 de wieken ervan verdwenen wa-ren. Gelukkig heeft toen een actie-comité uit de burgerij onder leiding van G. J. B. Stork ervoor gezorgd, dat restauratie kon plaats vinden. In 1965 kon de walmolen weer in oude glorie herrijzen, zodat de bezoeker van Doetinchem, die de stad van over de Oude IJssel nadert, thans weer eraart, hoe mooi het stadsgezicht met rivier en molen is, nu een wiekenkruis zich tegen de achtergrond van stad en lucht aftekent.

(Wordt vervolgd)

Wijziging loop Oude IJssel bij Doetinchem

Van de redactie

De heer B. A. van Mourik heeft, mede om gezondheidsredenen, gemeend zijn werkzaamheden als eindredacteur van ons blad niet langer te kunnen voortzetten. Namens redactie en bestuur is hem hartelijk dank gezegd voor de vakblijvende toezichting en medewerking.

Tolheffing op de weg naar Varsseveld

door A. K. Kisman

De toestand van de verbindingen van Doetinchem naar Varsseveld had al vaak de aandacht gehad. Reeds herhaaldelijk hadden particuliere commissies pogingen aangewend om te komen tot de aanleg van een zg. kunstweg van Doetinchem door IJzevoorde, de Slangenburg, Westendorp naar Varsseveld, zulks in aansluiting aldaar aan de reeds bestaande wegen naar Aalten, Lichtenvoorde, Bredevoort, Winterswijk en naar de grens van Pruisen. De pogingen mislukten steeds, maar in de raadsvergadering van 12 november 1859 bracht burgemeester Horsting van Ambt-Doetinchem ter tafel een rapport van de commissie, bestaande uit de heren J. D. Pasteur, H. Remmelink en W. Struben, een kaart van de geprojecteerde weg, een raming van de kosten en een bestek. De technische medewerking was verleend door de heer B. Berkhout, opzichter van de Rijkswaterstaat te Zutphen. De kosten werden door de commissie geraamd op f 48.000,-. Zij hoopte op een subsidie van 25% uit de provinciale kas en op een bijdrage van de gemeente Stad-Doetinchem, terwijl het ontbrekende via een lening moest worden verkregen. De kosten van het onderhoud enz. dacht men te kunnen bestrijden door het heffen van tolgelden.

Het bestuur van de provincie bleek bereid tot medewerking, maar had wel enige wensen, o.m. dat de breedte van de weg nabij Doetinchem zou worden gebracht van 5 op 7 3/4 el. Nu

van de grens bij Winterswijk naar Arnhem, doch hoop op een bijdrage van de gemeente Wisch had men niet. In dit stadium werd besloten de Koning te vragen om een concessie voor de aanleg en voor de tolheffing. Op 14 april 1860 ging het verzoek in zee en op 8 december 1860 kwam het Koninklijk besluit tot stand: de toestemming tot aanleg werd verleend en mede — voorlopig voor de tijd van tien jaar — de concessie tot tolheffing. De desbetreffende passage uit het Koninklijk besluit luidt aldus:

Der tegenwoordige toestand van de kunstweg van aalten naar varsseveld, door IJzevoorde, de Slangenburg, Westendorp naar Varsseveld, zulks in aansluiting aldaar aan de reeds bestaande wegen naar Aalten, Lichtenvoorde, Bredevoort, Winterswijk en naar de grens van Pruisen. De pogingen mislukten steeds, maar in de raadsvergadering van 12 november 1859 bracht burgemeester Horsting van Ambt-Doetinchem ter tafel een rapport van de commissie, bestaande uit de heren J. D. Pasteur, H. Remmelink en W. Struben, een kaart van de geprojecteerde weg, een raming van de kosten en een bestek. De technische medewerking was verleend door de heer B. Berkhout, opzichter van de Rijkswaterstaat te Zutphen. De kosten werden door de commissie geraamd op f 48.000,-. Zij hoopte op een subsidie van 25% uit de provinciale kas en op een bijdrage van de gemeente Stad-Doetinchem, terwijl het ontbrekende via een lening moest worden verkregen. De kosten van het onderhoud enz. dacht men te kunnen bestrijden door het heffen van tolgelden.

Passage uit het Koninklijk Besluit van 8 december 1860

Het tarief werd aldus:
voor elk los paard of muilezel f 0.05
voor elk los runderbeest of ezel f 0.015
voor elk kalf, schaap of varken f 0.01
voor een kudde schapen of varkens sterker dan vijftig stuks ineens f 0.50
voor elke bok, geit of hond, gespannen voor een rij- of voertuig met twee wielen f 0.015